

Gamla Olsätersvägen

Göran Bengtssons fakta och egna funderingar angående gamla vägar inom studiecirkelområde öst

Enligt gammal karta kallas väg från Älvbäck österut fram till Lerbråtsvägen, ungefär vid Gersbacken, för Kvarnvägen även fortsättningen västerut verkar bära detta namn. Den västra delen av denna ansluter idag till den östra vägen till Furåsmynen, på 1890-års karta fanns inte östra vägen, utan Kvarnvägen går direkt från Älvbäck till Furåsmynen. Dåvarande enda väg till Furåsmynen går från medeltida landsvägen vid Jordbråtsmyren (idag kallat Jordbruksmyren). Kan det vara så att S:a Ås begagnade denna väg till sina kvarnar, de hade ju flera vattenfall i älven från Skacksjön för både kvarn, såg och flera maskiner. Det är utan tvekan genaste vägen från S:a Ås bolby till deras vattenfall och sätterområden vid Lerbråtama. Andra funderingar leder ju till att den medeltida landsvägen österut borde vara bättre och torrare väg, med det blir ju dock en omväg. Troligen är det ju så att även Älvbäck varit sätterområde till S:a Ås, liksom Kvarntorp och Mosserud. Enligt gammal muntlig berättartradition så var Kvarntorp en sätter till S:a Ås, området skulle ha varit beväxt med lövskog till stor del. Dessutom utnyttjades vattenfallen i älven redan på medeltiden av både Skacksjö och S:a Ås.

På 1646 års Kvarntorpskarta går vägen dit från det håll som är Älvbäck idag. Enligt gammal hörsägen skall äldsta vägen till Kvarntorp ha gått mot sydväst från den medeltida landsvägen vid nuvarande Jordbruksmyra, eller möjligen från området vid nuvarande Ås brunn eller någon stans däromkring. Frågan är då om gamla vägen till Kvarntorp gått från det blivande Furåsmynen och söderut, längs den väg som i stora drag verkar ha gått i rågången mellan Älvbäck och S:a Ås eller har det följt S:a Ås kvarnväg ner till Älvbäck och sedan gått söderut. Med dagens vägsträckning blir det ju en omväg om vägen gått via Älvbäck, dessutom kanske det inte fanns någonting i Älvbäck när väg brukades till sättern som senare blev Kvarntorp. Troligen är det så att vägen från S:a Ås till Kvarntorp till stor del även var hemmets väg till sina vattenfall i äldre tider och att kvarnvägen via Älvbäck kom senare. Det är ju ibland väldigt svart att föreställa sej hur gamla tiders vägnät sett ut, den medeltida landsvägen känner vi till. Men hur mycket väg var den i gamla tider? Kanske den inte var bättre än andra kvarn- och sättervägar? Carl XII gav order om att vägen österifrån mot Fryksdalen skall förbättras.

Gammal berättartradition säger att kungen färdats den s.k. CarlXII:s väg, den vägen lämnar dagens landsväg vid Solbacka i Övre Ullerud, går förbi Gersviken och Västsjö. Den följer dagens väg mot Brännvinstorp och viker av mot norr vid Hackatalltorp, passerar ca. 200 meter öst om Lennartstorp och går ca. 800 meter väster om södra och norra Lallertorp. Ett par kilometer längre norrut genom skogen kommer den fram till Hanstorp södrifrån och går ut på den äldsta landsvägen från Fryksdalen. Frågan är ju vad som var huvudväg på den tiden, kanske detta var den östilga fortsättningen på huvudvägen från Fryksdalen eftersom kungen tog denna väg på resan västerut. Eller var det en genväg när man skulle färdas från Fryksdalen till södra Klarälvdalen? Detta är ju inte vårt bekymmer, alltsammans ligger i Övre Ullerud, men klart är att förbindelsen sammanlänkas med vår äldsta landsväg österut. Vår gamla landsväg österut bär AF 1767 på milstenarna som finns kvar. Det var tydligen då som vägen blev stor och riktig väg. Hur såg vägen ut förut, när Carl XII ville ha den upprustad? Varje hemman hade i regel sina utmarker i form av sättrar, men även som äng, kalvhagar,

kohag och hästhag.

En del namn lever kvar än idag, så att man kan förstå var de legat. Där Nol i Skacksjö hade ängsmark vid Klöbben, men även nere vid nuvarande Skacksjöängen, Skacksjöängarna säger de flesta än idag. Gården låg ju förut mellan Där Nol och Ol Bengtsa i Skacksjö, under namnet På Kul, men blev utflyttad under laga skiftet. Namnet tyder på att området var Skackjö hemmans ängar, men det fanns säkert flera ängmarker, ett var ju vid Klöbben, som sagt. Marken där gården Skacksjöängen ligger idag hörde till Kvarntorp på 1850–1860 talet, liksom ett smalare område söder om gården Tomta i Skacksjö. Troligen var det jord i Skacksjö hemman som kommit till Kvarntorp genom arv. Sådant var ju mycket vanligt förr, men laga skifte bringade ordning i alla ägarlotter. Givetvis gick det vägar från bolbyarna ut till alla ytterområden, hur de gick är svårt att avgöra, men ibland syns det på gamla kartor. Skacksjö har ju väg till det som troligen är gården Ol Bengtsas ängar söder om Tallåsmossen, öster om nuvarande skjutbanan, det finns minst två lador där 1890, troligen har det varit flera ängslador i området. Älvängen, som ligger öster om Lerbråtarnas norra del, hör 1890 till Kvarntorp. Den mellersta delen hör till Nirsh-Pers torpet och den norra delen hör till Där Väst i Älvbäck. Inga lador är markerade på stället men troligen har det funnits sådana, höet kördes med häst och vagn därifrån på senare tid.

Den södra delen av Älvängen såldes på 1940-talet från Kvarntorp till Robert Eklund som då ägde Nirsh-Pers torpet. Den norra delen lades också dit i början av 1960-talet, då hette köparen Folke Elfstrand och säljare var Berta Nyström, Där Väst i Älvbäck. Hemmanet Skogen eller Alkärrsrud, även ibland kallat för Ålkärrsrud, hette på 1646-års karta Alne Kärrsrud. D.v.s. namnet kommer av trädet Al, det är likadant med Älvbäck, på äldre kartor står det Eldebäck. Både Där Öst och Där Sör i Älvbäck hade ängslador på området vi idag kallar Älvbäckmyren. Älvbäckmyrens östra del var ofta översvämmad med isbeläggning som följd, området utnyttjades därför till skridskoåkning av skolbarnen på Hagaby. Gersbäcken har sina källflöden på östsidan av N:a Åsberget, den rinner fram genom Älvbäckmyrarna och har sitt utlopp i Gårdsjöälven vid norra delen av Älvängen.

När nya landsvägen byggdes på 1930-talet, blev det mycket bråk, Albin Viklund i Korterud hade betesmarker söder om blivande landsvägen. Nu skulle vägbanken bli så hög att korna inte skulle kunna komma fram till den lilla del som var kvar av betesmarken söder om nya landsvägen. Förut kunde korna obehindrat passera även dåvarande landsväg och inhägnas söder om denna. Lösningen på problemet blev den s.k. Koporten, dvs det göts en bro så stor där Gersbäcken passerade landsvägen, att korna skulle kunna gå under vägen till betet söder därom. Troligen kom aldrig någon ko att passera genom koporten, visserligen var det kanske praktiskt möjligt, men då var korna tvungna att gå i bäckfåran. Dessutom var knappast betesmarkerna som var kvar söder om vägbygget inte mycket mer än slyskog och någon mager åkerlycka. Diskussionerna mellan partema i målet blev dock upptagna i en lokal revy. En ropare ställde frågor och ekot i form av en man svarade med en hink över huvudet.

Frågan löd: Hölls ska ve går mä koa?

Ekot svarar: Roa.

En annan fråga var: Vart går AK-pengama?

Ekot svarade: Ängarna.

Orsaken till detta svar var att Johan Aronsson i Skacksjöängarna både körde och hade

sprängningsarbeten vid vägbygget. Den halvgamla landsvägen österut var byggd omkring 1854? Den är markerad som landsväg på 1890-års karta. Det är i och med den vägen som Y-korsningen vid vägvisaren som de flesta av oss minns, bildades av vägkorsningen där. Från vägvisaren följer vägen nu den s.k. järnvägens sträckning förbi Östanby skola, strax innan Skatbron sammanfaller vägsträckningar med den medeltida vägen. Skatbron, en vacker stenvalvbron över Emtan, byggdes 1836 och rasade samman 1961.

Rensningen av Emtan med grävskopa 1956 påverkade säkert brons grundförhållanden till det sämre, för stenar lossnade då och då sedan dess, så bron blev så småningom tämligen smal. År 1956 var dock brom avstängd för trafik, postköraren Enock Jönsson körde gammelvägen upp till Ås. Dock plogades inte vägen upp när vintern kom 1956 och på våren åkte postbilen nya vägen. Dock användes gamla vägen som genväg då och då. En vårdag 1961 hördes mullrande ljud nerifrån Emtan, orsaken till detta var två pojkar i 6:e klassen. På matrasten beslöt de sej ror att förbättra säkerheten vid broövergång, som de sa vid förklaring för tilltaget. De rev nämligen ned sten efter sten i brons norra kant, detta för att göra en säker och riskfri broövergång vid sidan av den nu avspärrade bron. Den gamla bron var efter detta tilltag bara en dryg meter bred, efter någon vecka hade den helt rasat ihop en natt i maj månad 1961. På sommaren rensades älven från stenhögen med en grävskopa och flera stenar användes senare i muren till kyrkogården när den höjdes och kompletterades i västra delen 1963. För att fortsätta beskrivningen av den halvgamla landsvägen österut, så går den fram i samma mjuka svängar över åkrarna, som den äldsta vägen gjorde. Det var denna väg som Selma beskriver att Kejsaren och Klara-Gulla gick på sitt besök i S:a Ås. Lobyne kallar hon byn, beroende på att det stod en loge på var sidan vägen, när man närmade sej byn västerifrån. Den gamla vägen gick norr om nuvarande Solbacka, har hört lite olika uppgifter när den långa svängen söder om Solbacka blev till. Det troligaste måste vara att vägen byggdes här (1854?) för att undvika den mycket branta backen som var förut. Det finns även uppgifter om att Selma Lagerlöf skulle ha bekostat den delen av vägen, men det är tvivelaktigt. Enligt mer säkra uppgifter skall dock den s.k. svängen ha gått längre söderut förut, ända ut i nuvarande väg, som dock är betydlig nedschaktad. Enligt kartor verkar detta stämma. På norra sidan om nuvarande väg stod Johan Ohlssons smedja, Solbackasmedjan. Vid ett stagfäste för en högspänningsstolpe ligger en flat stenhäll med skrift inhuggen av Johan Ohlsson, här ungefär skulle smedjan ha stått och här började Sjövägen.

Den halvgamla landsvägen möter snart den äldsta och följer samma sträckning ända fram mot uthusen på Sandlyckan. Här vek den gamla vägen av mot sydväst mot Jordbruksmyra och vidare förbi Myra. Sedan gick den i mera nordvästlig riktning ned mot nuvarande landsväg, passerar denna och går upp på Korterudsåsen. Här uppe passeras åkerlyckan Millbråten och platsen för den gamla dansbanan – Älvbäcksbanan. Sedan går den medeltida landsvägen mera i sydöstlig riktning igen och kommer ned vid Hagen, vägbanken går förbi platsen för stugan vid Fötthagen, som låg strax söder om den vägen.

I anslutning till nuvarande Gårdsjövägen passerar gamla vägen den nuvarande landsvägen och har därefter samma sträckning som den halvgamla vägen nedför brobacken. Vi återgår upp till Sandlyckan och den halvgamla landsvägens sträckning igen. När uthusen där har passerats, så går vägen i en stor båge norrut, norr om torpet Gärdet och så småningom i sydvästlig riktning gå mot det plats där gamla vägen skär nuvarande landsväg. Här går därefter den halvgamla landsvägen lite söder om nuvarande väg, så utfartsvägen från Älvbäck inte hade dagens upprorsbacke till landsvägen.

Lite längre österut sammanfaller halvgamla vägen i sträckning med nuvarande väg längst norra delen av Älvbäcksmynnen. Det berättas att när den halvgamla vägen byggdes över myrmarken nordöst om Älvbäck, så restes två parallella gårdesgårdar som sedan följdes in mot varandra. Sedan lades fyllnadsmassorna för vägbanken ovanpå dem. Framme vid avfarten för vägen mot Gårdsjö, viker den halvgamla vägen av mot sydöst, efter några hundra meter går den gemensamt med vägen mot Skacksjö. Framme i nuvarande svängen vid Bygget, lämnar f.d. landsvägen sin gemensamma sträckning med skacksjövägen och går mot sydöst nedanför brobacken. Den gamla bron över Gårdsjöälven bestod av ett bastant stenkar på var sida om älven, mellan dem låg ett antal järnbalkar. Ovanpå järnbalkarna låg kraftiga träplankor fastsatta, tror inte att det var något mera än så. Vägbanken låg ganska högt i brobackens nedre del, så det var vägräcken på båda sidor av vägen. De bestod av lodrätt stående vinkeljärn, de var ca. 80 cm höga, i änden var ett hål, som längst hela räckets genomlöptes av ett entums grovt järnrör. Mitt på höjden av räckets var en plank fastskruvad, vinkeljärnet var fastsatt i vägbankens kantsten. Vill minnas att själva bröcket var kraftigare, stolpar av gjutjärn med två genomgående rör. Vägen fortsatte sedan österut förbi Sköjarholmen och Schacksågen ut på nuvarande landsväg. Här följer den halvgamla vägen den nuvarande vägen över Skacksjöängsåkrarna, vidare österut utför vällingbacken och vidare mot boställena och bron över Bogerudsälven där. Denna bro ligger ett par hundra meter uppströms om nuvarande och liknar bron vid brobacken. I fortsättningen går denna väg lite öster om nuvarande och den ligger högre upp. Öster om Nolbersviken viker den av i en stor båge norrut, passerar den äldsta vägens sträckning och går över nuvarande väg mot Medskog öster om den äldsta vägen. Så småningom går den halvgamla landsvägen mer mot sydväst och möter den äldsta vägen nordöst om Lillängstorpet. Därefter har de båda vägarna gemensam sträckning längst den litterärt beryktade Lillängslångliden, vidare mot nuvarande landsväg.

Väster om Sandviken möts den gamla vägarna och nuvarande landsväg, den halvgamla vägen följer härifrån nuvarande vägen österut mot sockengränsen. Den äldsta vägen gick dock vidare mot sydost och längst Vistens strandlinje innan sjösänkningen och vidare där mot sockengränsen. Ett oskrivet kapitel här är den äldsta landsvägens sträckning från nuvarande väg vid schacksågen och tills vägarna möts igen vid Sandviken. Den äldsta vägen passerar nuvarande väg och går nordöst, innan långbacken böljar passeras en åker som hette Vinteröl, igenplanterad nu. Efter långbackens krön lutar det åt andra hållet, den backen heter Lilldalsbacken. Söder om långbackens nedre ända låg Bogeruds dansbana, det var här som Astrid på Lerbråten råkade ut för Nils Holgersson. Från Gårdsjöälven och till en bit öster om Leråsen, bildar denna väg hemmansgräns mellan Alkärrsrud och Skacksjö. Skolhuset i Bogerud ligger egentligen i Alkärrsrud och hette följdriktigt Alkärrsrudds skola.

Den äldsta vägen var till viss del utfartsväg för Leråsen fram till hösten 1967, då Leråsen fick utfart åt väster, det var en gammal väg som rustades upp. Den vägen användes förut som genväg ned till nuvarande landsväg och som väg till Leråsens ågor vid Gårdsjöälvens östra sida. För att åter gå till den äldsta landsvägen, så passerar den gamla Bogerudsvägen, går nedför en backe, passerar nuvarande väg till Bogerud och bildar utfart för Börsmansbostället Vägen passerar strax väster om boningshuset där och fortsätter förbi torpet Landsvägslyckan eller Backen som det också kallas. Längre österut passerar vägen söder om torpet Ängkroken, korsas av den halvgamla vägen igen och fortsätter så som förut beskrivits. D.v.s. först gemensamt och sedan på skilda håll mot östra sockengränsen. En annan sak att fundera på är ju hur utfarterna från många då bebodda ställen gick på de gamla landsvägarnas tid. En del är tämligen självklart, men annat blir kanske bara logiskt tänkta teorier, för det kan finnas flera

alternativ, eller också saknas all information. Sandviken är ju ingen fundering under halvgamla landsvägens tid, det måste ha varit ungefär som idag. Men hur utfarterna gick under äldsta vägens tid är svårare att fastställa storskifteskartan kanske kan ge svar på den frågan. Medskog är ju inga problem, här har bara nuvarande utfart varierat i längd, kortast var det vid halvgamla vägens tid. Enligt 1890-års karta verkar Mellanviken utnyttja äldsta vägen för fortsättning från sin nuvarande utfart till halvgamla landsvägen, men de hade en betydligt längre uppforsbacke innan nuvarande landsväg förkortade utfarten med hälften.

Lillängstorpet hade halvgamla vägen strax öster om sej, troligen fanns det även bebyggelse här på den äldre vägens tik också, som hade samma sträcknio här. Torpet, Vid Vägen, låg alldeles i västkanten av äldsta landsvägen, den halvgamla vägen gjorde här en krok på ett par hundra meter österut. Folket där kunde ju utnyttja gamla vägen för att komma till den halvgamla åt norr eller åt söder. Landsvägen förbi Nolbergsviken bildar ett stort Y vid sin utfart på halvgamla landsvägen men Där Väst har egen utfart rakt upp åt öster, grindstolparna är kvar vid halvgamla vägen än idag. På äldsta vägens tid hade landsvägen förbi Nolbersviken sin början omedelbart sydöst om torpet Ängkroken och Där Väst hade sin utfarter längre norrut, närmare Landsvägslyckan. Båda dessa utfarter är markerade som småvägar på 1890 års karta, men man får anta att Där Väst hade en utfart söderut åt Bössvägen också. Hur stor nuvarande landsväg mellan Nolbergsviken och Bössviken var vet vi inte, men troligen är den mycket gammal även om sträckningen givetvis ändrats en del genom åren.

På 1890-års går en utfart från Bössmansbostället på östra sidan älven, förbi Sågbråten ut till halvgamla vägen. Vill minnas att Bössmans hade utfart förbi boställena, innan nuvarande utfart från Bogerud byggdes. På 1890 års karta kan vi se en utfartsväg från ca. Där Sör i Bogerud till äldsta vägen öster om torpet Backen. Huvudutfarten från Bogerud går dock upp till skolhuset, där den bildar ett Y kring detta. Det verkar som om den äldsta landsvägen utnyttjades till utfartsväg åt norr och åt söder från utfarten vid skolhuset. Senare byggdes ju en nyare utfart från Bogerud som gick ett par hundra meter öster om Östra Leråsen och ut på nuvarande landsväg, som här sammanfaller med den halvgamla vägen. År 1968? var nuvarande utfart från Bogerud färdig. Västra Leråsen rustar upp körvägen rakt söderut till utfartsväg samma år. De hade förut sin utfartsväg rakt norrut mot skolhuset och följde sedan gamla vägen österut till den halvgamla utfarten från Bogerud. Östra Leråsen hade kort utfartsväg innan 1968, numera åker de ned till vägskälet mellan Bogerud och Svenserudsätter. Bogeruds gamla utfartsväg från Östra Leråsvägen och ned till nuvarande landsväg är tagen ur bruk. Gården Skacksjöängen flyttades ut från gården Kuul i Skacksjö vid laga skifte (omkr 1880). Gården låg mellan Där Nol och När Ol Bengtsa i Skacksjö.

Vi kan alltså med tämligen stor säkerhet utgå ifrån att nuvarande utfart från Skacksjöängen, går där den alltid har gått. Både den halvgamla och nuvarande landsvägen har samma sträckning här förbi. När det gäller Tallåsen och dess utfarter blir det lite mer frågetecken. Enligt äldre folk, så gick gamla vägen dit från svängen på Kvarntorpsvägen norr om åkrarna vid torpet Dammyrshaget. Troligaste förbindelsen med den äldsta vägen är troligen via vägen mellan Kvarnlyckan och Schackbostället. Men exakt var Tallåsens förbindelse med den vägen gick är oklart. Muntliga berättelser säger att Tallåsen skulle vara avsondrat från Där Öst i Skacksjö. Dock verkar Tallåsen vara egen gård från 1700-talet. Svalhålet eller Västra Tallåsen skulle komma från Där Väst i Skacksjö. Så vilket Tallåsen skulle komma från Där Öst? Kan det vara något av de nu försvunna torp som funnits i området? På 1890 års ekonomiska karta finns endast Tallåsen T. och Bostället S. T. upptagna. Tallåsen T är lika med

Tallåsbråten, soldattorpet kallas även Ängbacka. Men flera torp har funnits här, ett av dem låg mellan Tallåsbråten och Ängbacka, ett annat rakt söder om nuvarande Skacksjöängen. Enligt uppgift skall även ett torp ha stått väster om uthusen på nuvarande Tallåsen. Soldatbostället har givetvis alltid haft sin förbindelse med landsvägen norrut, när nuvarande vägen byggdes förlades förbindelsen från den gamla landsvägen till den nya, genom det som var Skogergatas södra del förut. Alkärrsrud eller Skogen har tydligen alltid haft den raka Skogergata rakt söderut till landsvägen, även om den som ovan nämnts blev lite kortare när nuvarande landsväg kom.

Alkärrsrud verkar även ha en ganska betydande väg norrut, fram till sågen och tegelbruket vid Gårdsjö, där den möter stora vägen mot Gårdsjö. Troligen kan det vara en kvarnväg till Gårdsjö från Alkärrsrud. Innan nuvarande landsväg byggdes, så var Älvbackgata lite kortare än idag. Den halvgamla vägen gick lite söder om och lägre än nuvarande väg, så Älvbäck slapp undan uppforsbacken som är idag. Åtminstone borde den vara mindre om jag fattat muntliga uppgifter rätt och riktigt. Som nämnts förut så är Älvbäck sannolikt en gammal sätter till S:a Ås. Det har även skrivits förut att vägen hit troligen kom från S:a Ås via Furåsmyren. Men troligt är att Älvbäck, när det blivit bofast, även hade en väg ut till den äldsta vägen norrut. På den äldsta landsvägens tid gick vägen från Gårdserud och Korterud ända upp till Myra. När halvgamla vägen kom, så blev Gårdsjövägen några hundra meter kortare vid Korterud. Efter nuvarande vägs tillblivelse, så blev Gårdsjövägen lite längre igen.

Det kan även noteras att den halvgamla landsvägen passerade över en enklare stenbro nere på Korterudsåkrarna, där Gersbäcken flöt fram. Bron var av samma typ som var vanligt över dikena på Gårdsjös åkrar. D.v.s det var sten upplagda på båda sidor om bäcken och långa stenblock rakt över för körbanan. Nuvarande korsvägen i Södra Ås låg lite längre norrut på de gamla vägarnas tid, så vägen mot Säljvålen blev något längre. Planen som var mellan de två affärerna vid gamla Åskorset, kallades Salttorget. Halvvägs mellan bebyggelsen i S:a Ås och Statbros, går åkervägen Langgata söderut och Vamgata mot norr. Vamgata går till ägorna längre norrut och Langgata passerar Åsbäcken över en numera uppriven bro och fortsätter på södra sidan nuvarande landsvägen. Langgata går ut på Säljvålvägen strax norr om uppfarten till Backkul. Vägen från S:a Ås mot Norra och Södra Gunnerudstorp är säkert mycket gammal. Om sträckningen av den ändrats, kanske gamla kartor kan upplysa om, men några stora ändringar är inte troliga. Längre söderut kallas vägen för Vålgata.

Strax söder om Hagen går Bröttingsvägen mot sydväst, den är delvis s.k. hålväg vilket tyder på att den är av mycket gammalt datum. En hålväg är väg som blivit som ett stort dike i marken, de har säkert anor från minst 1600-talet enligt antikvarien och de klassas som fornminnen. Bröttingvägen går över S:a Ås skogsmark fram till byvägen väster om Mosserud. Backen upp till torpet "Berget" kallades Rännerbacken, troligen därför att gamla vägen, som numera ligger norr om dagens skogsbilväg, bildade ett stort dike eller ränna. Den nutida skogsbilvägen över skogen stod färdig 1964, räknat norrifrån följer den till 3/4 gamla Bröttingsvägen, med små marginella avvikelser. Från och med korsningen med Självägen, följer skogsbilvägen den senare fram till byvägen söder om Ängbråtsbacken.

Med tanke på att den gamla delen av Bröttingsvägen har karaktär av hålväg, så rör det sej om en mycket gammal väg. Troligen var den från början förbindelseväg mellan bolbyn S:a Ås och dess sätterområden i Mosserud. Torpet Berget strax söder om Rännerbackens övre del kallas även Sionsberg, detta berodde troligen på att friförsamlingen hade ett starkt fäste här. På Berget bodde Josef Åsberg, som bl.a. var möbelsnickare. De två träffades när Josef var

med och körde i skogen i trakten av Grangärde.

Dan Andersson besökte Josef vid minst ett tillfälle, en gång stod han på en stor sten vid vägkanten nedanför Berget och höll nykterhetsföredrag. Stenen vältrades ned i småskogen av en grävskopa när skogsbilvägar byggdes. Dan Andersson och Josef Åsberg följdes åt längst Brottningsvägen, Dan skulle hålla nykterhetsföredrag i Visteruds missionshus, så de gick gent över skogen. Om man följer vägen vidare mot sydöst, så kommer man snart fram till Lämåshallaen, platsen skulle ha rätt namnet av att det fanns en inhägnad här för fåren. När tackorna skulle lamma, så stängdes de in här, därav namnet.

Längre söderut, vid vägens västsida, låg en gång ett potatisland mitt ute i skogen. Sådana potatisland skulle ha förekommit ganska allmänt ute i skogarna. Närmare Bröttningen kommer en väg nedför slutningen österifrån, det är en förbindelseväg mellan Sjövägen och Bröttningsvägen. Drygt 100 meter söderut var Nytomtgrinden, där vägen gick ned till Nytomta och Norra Bröttningen. Namnet Nytomta kan tyda på att det varit bebyggelse på platsen tidigare eller att huset var flyttat till ny tomtplats. Cirka 300 meter söderut om Nytomtgrinna, går vägen in mot sydväst, ned till Södra Bröttningen

Står man uppe på norra delarna av Brattberget, så ser man rakt nedanför sig åt öster, hur omfattande uppodlingarna var vid Södra Bröttningen. Omkring 100 meter längst Bröttningsvägen, räknat åt sydöst från där nämnda avtagsväg gick in, går ännu en förbindelseväg uppåt mot sjövägen. Längre söderut, ca. 60 meter upp i slutningen öster om Bröttningsvägen, finns en gammal torpgrund. Ingen verkar känna till stället men en källargrop och den kraftiga stenfoten, kan tyda på att det varit en åretruntbostad. Fanns det något Noler Åsfallet? Äldre folk sa Åsfalla eller bara Falla, kan det tyda på flera ställen där. Torpet Åsfallet låg på västra sidan vägen, drygt 100 meter innan Bröttningsvägen korsas av Sjövägen. Den platsen har kallats korset av äldre personer. Nu fortsätter skogsbilvägen nästan rakt åt söder, men den riktiga Bröttningsvägen går mera åt sydöst. Enligt gamla muntliga berättelser skulle Dan Andersson och Selma Lagerlöfs genvägar mötas här. Selma skulle ha följt Sjövägen och Dan kom som förut nämnts längst Bröttningsvägen. I fortsättningen skulle återstående delen av Bröttningsvägen, ha varit gemensam väg för dem.

Men Selma skulle ha gått här i ungdomsåren, alltså åtskilliga år innan Dan delvis använde samma genväg. Enligt berättartraditionen besökte Selma Lagerlöf Skacksjö och Visteberg. Omkring 500 meter sydöst om korsvägen, vid västra vägkanten, låg Hagsättra. Det var sätter till Hagen i S:a Ås, kallkällan där, Mjölkhuskällan, finns kvar än idag. Längre åt sydöst, långt bort i skogen, omkring 200 meter öster om Bröttningsvägen, låg Gammelsättra. Det var fast bostad där, men folket hade det besvärligt och fattigt. Snälla grannar bar mat dit under vintern, berättas det. Det var även problem med att finna en lämplig källa i närheten.

Så småningom blev bebyggelsen utflyttad till Sätter som låg vid Bröttningsvägen, cirka 300 meter norr om byvägen. Folket i Gammel-Sättra skulle ha hetat Rådström, även de kom till Sätter i samband med flyttet dit. En som bodde i Sätter i slutet av 1800-talet skulle ha varit kallad Romans Lars. Vid Sätter korsas Bröttningsvägen av Gunneruds gamla kvarnväg. En annan större väg från gamla tider som går över S:a Ås skogsmarker är Sjövägen. Även denna väg är delvis s.k. hålväg, vilket tyder på att den är mycket gammal.

En fråga som förbryllar är ju varför två, i äldre tider tämligen stora vägar, går till stora delar

tämligen parallellt. Dessutom börjar båda i S:a Ås och kommer fram i Mosserudstrakten. Att trafiken var så stor och vägen så smal att det var tur och returvägar, är väl bara ett sentida skämt? Det finns flera teorier om varför vägen kallas Sjövägen. En är att den var vinterväg när sjöarna var isbelagda. En annan är att den förband S:a Ås med Skacksjön och byns urgamla fiskerätt där. Den skulle även ha kallats Fiskarvägen, enl. den som kallade den så, skulle vägen gått till Där Opp i Mosserud. Enligt en gammal karta, så går det en väg från där opp och ned till Skacksjön.

Mitt uppe på skogen, det blir nånstans nordöst om Bröttningvägen, så går en väg från Sjövägen mot sydöst. Den skulle ha gått till Norra Tjärntorpet, men det går även att följa en väg som går öster om Gammelsättra. Denna väg fortsätter över Gunneruds gamla kvarnväg och kommer så småningom fram där opp i Mosserud. Kan detta vara den gamla berättartraditionens Fiskarvägen? Den väg som kallas Sjövägen verkar kunna ha fortsatt över byvägen och vidare ned till Skacksjön vid torpet Sjömyrshag. För att återgå till Sjövägens norra böljan, så kan man fundera på dess anslutning till den medeltida landsvägen. För en sådan har säkert funnits, detta är en mycket gammal väg, säkert äldre än 1850-talet. En teori är att den började nedanför gamla Åsbacken, alltså skulle den ha samma sträckning ungefär som den halvgamla landsvägen här. Enligt 1890-års karta går den ut från Åsbackavägen på den halvgamla vägen, en bro leder över Åsbacken.

Idag kan vi se den typiske hålvägen bölja uppe på den södra slänten mitt i Åsbacken exakt där högspänningsstolpen med förgrening till Solbacka står numera. Den väg som går in mitt emot kolerakyrkogården, är ursprungligen väg till ett stenbrott. Den går dock ihop med Sjövägen och bildar numera delvis väg till telemasten på S:a Åsberget. Bönhusvägen kommer österifrån Furåsmynen och ansluter vid Kallkällbråten. Här i kallkällan böljar en gren av Åsbacken, en annan gren böljar i myrarna söder om Furåsmynen. Troligen var det så att Bönhusvägen följde Sjövägen fram till förbindelsevägen med Bröttningvägen. Några hundra meter längre söderut, där inga nutida maskiner gått fram, så synd den gamla hålvägen igen.

Cirka 50 meter väster om Sjövägen ligger en bergknalle, Gullklätten kallad, även namnet Gullknappen har använts. Men jag föredrar salig Göte Perssons namn, det borde vara mest korrekt. Gull var ett noanamn, d.v.s. man fick inte använda ett rovdjurs verkliga namn. Då kunde Varg, Björn eller Lo, komma och riva husdjuren. Längre söderut, drygt 100 meter väster om Sjövägen låg sätern för Jong-Lars gården, på den tiden ingick även kalvhagen i gården, det blev senare kallat Haga, när Johan Olsson delat gården. Vid Jong Lars Sättra står en sten med inskriften: J.O.S 1931. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet drog ungdomarna upp hit och hade dans i stugan som stod där. Man kan ju fundera på om Selma Lagerlöf var med här.

Att hon kände till sätern är tämligen säkert, hon skulle ju ha gått Sjövägen enligt vad som berättats av Gustaf i Mosserud. Själv funderar jag på om det var danser i Jong-Lars Sättra, som gav inspiration till dansen i torpet i trakten av Nås. Men det var säkert vanligt men dans i många ödetorp. Men det är väl inte förbjudet att ha teorier? För övrigt har jag aldrig sagt att något är så, men att det kan ha varit så, det är någonting annat. Så vitt jag vet saknas motbevis. Efter detta besök, vid platsen för Jong Lars Sättra, så fortsätter vi Sjövägen mot söder. Här ifrån syns Skacksjön när det inte är disigt, även Bäviken är väl synlig ute i sjön.

Några hundra meter längre söderut, när korsvägen mot Bröttningen passerats, så ligger en husgrund i öster väggkant. Det är resterna av stugan vid Bolagssättra, om jag inte minns

alldeles fel så var det gårdarna: När Måns, Åsen och Kul, som hade slåttern i lag? Sätter för säkerhets skull ett frågetecken. Var det de gårdarna? Nu fortsätter Sjövägen söderut, i skepnad av nutida skogsbilväg fram till och förbi Ängbråtsbacken. Tidigare kallat Hästhaget. Vem det nu kunde vara som hade hästhag här?

Stugan ligger på S:a Ås marker, men åkrarna ser ut att höra till både Mosserud och Gunnerud. Både Gunnerud och S:a Gunnerudstorp och tydligen även Herresta, hade ängar i Prästmyrsområdet några hundra meter härifrån. Troligen fortsatte Sjövägen ned till Skacksjö vid Sjömyrshag. Bönhusvägen har nämnts här tidigare i texten, troligen bestod den till stora delar av redan befintliga vägar. Enligt vad som sagts så skulle predikanten Gråter-Lars, som bodde i Furåsmynen, ha trampat upp en genväg till missionshuset i Gunnerud över skogen.

Det finns en gångstig från Furåsmynen som går ut på vägen som kommer förbi resterna av torpet Statarlyckan. Den vägen går ut från västra vägen mot Furåsmynen, inne i skogen väster om Jordbruksmynen. Denna väg kommer ut på Sjövägen vid Kalkällbråten, troligen är det så som predikanten gick, troligt är också att han följde Sjövägen en bit innan han följde vägen från den ned mot Bröttningen. Från Bröttningen går flera gångstigar och gamla körvägar mot väst och sydväst. En av dem går att följa förbi Finn-Nirsh torpet och vidare genom skogen mot sydväst. Slutligen kommer man fram vid Bönhuset i Gunnerud. Kan det vara Bönhusvägen man följer om man går så?

Det finns folk som sagt att Gråter-Lars hade en väg som gick rakt över Sjövägen och som kom fram i Bröttningen och fortsätter därifrån till Bönhuset. Var det kanske så att predikanten hade en alldeles egen väg, som växt igen efter snart hundra år? Även stickvägen från Böttningsvägen mot sydväst till Södra Bröttningen, verkar ha haft en fortsättning söderut och kommit fram på byvägen i nedre delen av Bleckmyrsbacken. Myrarna längs dalgången söder om Bröttningen kallas Kavelbromyran, en väg från ca. platsen för Bolagssättra går ned till gamla jordtag i myrområdet.

På våren när det var mycket vatten, så dämades Bröttningsbäcken upp på flera ställen i Kavelbromyran. Detta för att skapa vattenreserver till kvarnen som låg längre ned i bäcken, närmare bestämt rakt väst om där Bertil Persson hade sin sommarstuga. Området där kallas för Kvarnfalla. Enligt gamla berättelser så skulle den urgamla kyrkvägen över Brattberget, som går genom Steklamma och kommer ned vid Kvarnfalla ha fortsatt österut. Den skulle dock ha gått längre åt norr än nuvarande väg, norr om torpet Änga och strax söder om Ängbråtsbacken. Någonstans längre österut skulle den ha delat sej, en gren gick mot Mosserud och vidare österut. Den andra grenen av vägen gick mera åt nordöst, det är den vägen som i dagligt tal kallas Gamla Kvarnvägen. Nu var den inte bara kvarnväg, den var gammal kyrkväg också, dessutom är ganska långa sträckor av den s.k. hålväg än idag. Denna väg bildar även rågång mellan Mosserud och S:a Ås på den sträcka av ca. 800 meter, gamla vägar gick ofta i rågångar.

Vid östra sidan av vägen ligger Kiststenen, även kallad Likstenen eller bara Vilersten. Enligt gammal berättartradition skulle likbärarna ha satt ned sina kistor på stenen för att vila sej. Så sent som i början av 1900-talet användes denna väg som genväg till kyrkan av folk som gick dit från Bogerud och Svenserudsätter. Man kan anta att denna väg ingått som en del av vandringsleden till kyrkan från området kring Bogerud i gamla tider. Exakt vilken väg folk därifrån gick är ju svårt att säga idag, men det har funnits en väg från Svenserudsätter, förbi Björnänga, längst Sätterbacken fram till den medeltida landsvägen öster om långbacken.

Därifrån skulle denna väg ha fortsatt nästan rakt söderut och kommit fram till nuvarande landsväg ungefär mitt dagens utfart från Tallåsen.

En tänkbar fortsättning som verkar logisk är att folk gick förbi Tallåsen och Svalhålet och upp mot Kvarnlyckan. Vägen söder om Svalhålet ger intryck av att vara gammal hålväg. En tänkbar variant av gammal väg är gångstigen från Svalhålet, över älven vid Hulttorp och vidare mot sydväst. Även den vägen har inslag av vad som liknar hålväg delvis. Gunneruds hemman kanske även N:a och S:a Gunnerudstorp, hade en kvarn i Kvarntorpsälven. Fallet rakt väster om kvarnlyckan kallas sedan gammalt för Gunnerudsfallet.

Den ovan nämnda gamla kvarnvägen kommer fram på Lerbråtvägen rakt västerut från detta vattenfall. Den har flyttats söderut ett par gånger, gamla hålvägar som troligen blivit för djupa med åren, syns än idag. Uppe i Kvarntorps skog fanns en gärdesgård med ett le över vägen, platsen kallades Kyrkledet, men yngre folk sa ofta Kvarngrinna. Östra delen av denna väg var utfartsväg för torpet Höglunda och vid dess början i öst låg torpet Halla strax väster om Lerbråtvägen.

Det har funnits flera hålvägar i det här området, en av dem är vägen från Älvback till Kvarntorp. En annan väg som delvis har denna karaktär är vägen rakt söderut från kvarnplatsen, upp över kvarntorps ägor och vidare söderut till Byvägen vid Spängersbroa. Söderut, i Kvarntorps hästhage delar den sej och en sydvästlig del går till Där Opp i Mosserud.

Som nämndes lite förut, så har även vägen från källan vid Kvarnlyckan mot Svalhålet karaktär av hålväg delvis. Denna väg fortsätter norrut, förbi Tallåsebröten och Schacktorpet, över Gårdsjöälven och ut på den väg från ovan nämnda väg rakt österut, en bro fanns över Gårdsjöälven. Sedan fortsatte vägen mellan gamla uthusen på Skacksjöängen och gick rakt ut på nuvarande utfartsväg därifrån.

Vad Laga skifteskartan säger ang. S:a Ås

Älvback och Kvarntorp står som *afgärdahemman* från S:a Ås på beskrivning tillaga skifteskartan år 1853. Bättlingen eller Bättenmyra kallas jordtagen i myrarna söder om Bröttningen. Uthusen vid Hultlyckan flyttas till Hulttorpet vid laga skiftet. Kvarntorp byter skogsmarksområde med S:a Ås. Områdena för torpen Höglunda, Halla och Hultlycka hamnar på Kvarntorps mark. Det går flera vägar från Bröttningsvägen ned till jordtagsmyrarna. 1853 verkar bara S:a Bröttningen vara bebyggt.

Före halvgamla landsvägens tid, så anslöt Sjövägen till den äldsta landsvägens sträckning mellan Gata och nuvarande Solbacka, alltså ganska exakt det som är halvgamla landsvägen idag. Som nämnts så gick svängen söder om Solbacka ut i nuvarande landsvägsskäring. Från den äldsta vägen, nedom gamla åsbacken, döljde alltså Sjövägen den halvgamla landsvägens senare sträckning. I svängen som halvgamla landsvägen bildade söder om nuvarande Solbacka, fortsatte Sjövägen ganska rakt mot sydost.

På 1853 års karta verkar Bröttningsvägen gå längre västerut än nuvarande Rännerbacken. Den ser ut att bilda en krok västerut sydöst om gamla sågen i Ås och återkommer till nuvarande väg sydöst om Lämåshalla. Dåvarande landsvägen från Mårbacka ansluter längre västerut i Åskorset Den gör en krok mot sydväst mitt emellan nuvarande Furudals och affären och går strax väster om nuvarande bönehuset, ut på landsvägen mitt för Boa i Nästa. Vägen mot

Säljvålen gick dock där den går nu, d.v.s. där nuvarande landsväg går rakt mot söder.

Anledningen till att vägen svängde av var att gården 'Nysta var belägen rakt norr om Säljevålsvägens utfart på medeltida vägen öst-väst. På 1853-års karta går landsvägen fortfarande norr om nuvarande Solbacka. Det borde vara bevis för att den s. k. svängen söderut tillkom vid halvgamla landsvägens byggnad.

Vammgata utgår från landsvägen lite väster om Langgatas början därifrån. Langgata går även med en fortsättning rakt söderut från 90°-svängen upp till området söder om gården På Kul. Den södra delen betecknas gammal väg och löper över åkrarna rakt söderut ända fram till gränsen mot Västmyrs Säljvål. Ev. fortsättning där? Åsfallet och Bolagssättra är markerat år 1853.

Bröttningsvägen slutar vid nuvarande korsning med Sjävägen. Det kan tyda på att den östra delen av Bröttningsvägen har yngre anor. Vem väg som var äldsta förbindelsen är svårt att säga. Bröttningsvägen kan ju ha fortsatt i äldre tid på det som blev Sjävägens södra del. Dock uppvisar delar av Sjävägens morra delar flera tecken på gammal hålväg, liksom även Bröttningsvägen gör det i norr.